

A MAGYAR DREYFUS-ÜGY (1981)

B E R E N D B É L A

Közli: Veszprémy László Bernát

Berend Béla fiatal rabbiként
(Veszprémy László Bernát
gyűjteménye)

Berend Béla (1911–1987) kétségkívül a 20. századi magyar neológ rabbik legellentmondásosabb figurája. Életéről eddig keveset tudtunk, érdemben egyedül Schmidt Mária történész foglalkozott személyével.¹ Dacára a hazai holokauszt során zsidó vezetőként játszott fontos szerepének, a fővárosi Zsidó Tanács tagjaként, majd népbíróság elé állított „kollaboránsként”,² emlékirata ez idáig jóformán teljesen „lappangott”, abból egyedül Schmidt idézett 1990-es könyvében. Karsai László holokausztkutató Schmidt könyvéről írt recenziójában szórakoztató módon maga ismerte be, hogy nem tudja, hol található a Berend-emlékirat³ – amelyből példány lelhető fel az MTA Kézirattárában.⁴ A forrásközlés tehát azért is sürgető, hogy a Berendről, a Zsidó Tanácsról vagy a holokausztról érkező szerzők a legfontosabb közölt adatoknak ismeretében legyenek. A kéziratot Berend New Yorkban zárta, 1981 szeptemberében. A kéziratot egy bizonyos László Ágota fordította angolból, de az angol eredetinek nem bukkan-tam nyomára. Helyszűkében csak a legfontosabb szerkesztéseket, kihagyásokat láttam el lábjegyzetekkel. (Veszprémy László Bernát)

A MAGYAR DREYFUS-ÜGY

Budapesten születtem, 1911. január 12-én egy nagy, vallásos, de szegénység sújtotta család nyolcadik gyermekeként. Apám Talmid Chacham volt, járatos a Talmudban, *Shulchan Aruch*ban, nem is beszélve a *Tanach*ról. Szigorúan tartotta a 613 parancsolat még érvényes részeit. Állami bizonyítványa volt mint képesített elemi iskolai tanító. De körszakállt viselt, ami eleve alkalmatlanná tette arra, hogy kinevezzék tanítónak, mivel az iskolákat Magyarországon az állam tartotta fenn, és egy ortodox zsidó külső megjelenése nem volt jó ajánlólevél azokban az időkben. Megpróbálta megélhetését az üzleti világban biztosítani, de nem sikerült. Másik kísérlete volt, hogy *Melamed*ként [hittanár] szerezzen állandó állást a közeli gyülekezetben, de az sem járt sikerrel, mert abban az időben már meghaladta a „kezdők” részére engedélyezett korhatárt. Így a mi nagy családunk nagy szegénységgel küszködött. Tanulóéveim így nem voltak vidámak. Szükség, nyomorúság, nélkülözések állandó társaim voltak kezdettől fogva mindvégig, egészen a *szmicháig* [avatás].

1 SCHMIDT Mária: *Kollaboráció vagy kooperáció? A Budapesti Zsidó Tanács*. Minerva, Bp. 1990. Lásd még saját ismeretterjesztő cikkemet: <<https://www.szombat.org/politika/nyilas-rabbi-vagy-kulonos-hos-berend-bela-emlekezete>>.

2 Peréről lásd még: MUNKÁCSI Krisztina: Berend Béla főrabbi népbírósági pere. *Századok*, 1996/6.

3 KARSAI László: Zsidósors Budapest 1944-ben. *Kritika*, 1990/11. 26.

4 MTA Kézirattár, Ms.11.081.

A Rabbiképzőbe 1925 őszen léptem be Budapesten, bevégeztem az alsó tagozatot [gimnázium] 1930 júniusában, két félévet végeztem Breslauban a Zsidó Teológiai Szemináriumon 1930/31-ben, visszatérve Budapesten folytattam tanulmányaimat a Szemináriumban is és a Magyar Királyi Pázmány Péter Tudományegyetem filozófia tanszékén is. Filozófiadoktori diplomámat *summa cum laude* nyertem el ugyanezen az egyetemen 1934. május 18-án, és a budapesti Szemináriumban 1936. március 25-én avattak rabbivá. [...] Születésemkor Presser Béla volt a nevem. [...] 1935-ben kérvényeztem meg, de a belügyminisztérium lassan dolgozott, és bár a 3539/1935-IIIa sz. határozat 1937. január 18-án kelt, csak ugyanazon év márciusában ért el hozzám, amelynek alapján megváltoztatta nevemet dr. Berend Bélára. [...]

[...] Meghívtak egy kisvárosba, Szigetvárra, hogy ott teljesítsek szolgálatot [...] Egyhangúan megválasztottak rabbijukká 1937. január 24-i közgyűlésükön. [...] A zsidó gyülekezet mindig rész vett az évenkénti megemlékezéseken [Zrínyi Miklósról], amelyeket a bátor védők tiszteletére tartottak. A zsidók és nemzsidók közti viszony a városban becsületes volt, néhány esetben még szívélyes is, bár társadalmilag nézve megmaradtak két egymástól távol álló, külön csoportnak. Még ezt a helyzetet is megrontotta a náci ideológia terjedése. Nem volt irigyelhető a rabbi sorsa sem, még falakon belül sem. A laikus vezetők ragaszkodtak döntéshozói szerepükhöz a gyülekezeti tevékenység intézésében és kizárták a rabbit a kormányzó testületből [...] De az igazi ellentét és harc a köztünk lévő ideológiai különbségekből eredt. Ők megtartották lojalis, szuperpatrióta beállítottságukat még a növekvő atrocitásokkal és az azt követő zsidóellenes törvényekkel szemben is, míg én a cionizmus felé fordultam, azt prédikáltam és tanítottam. [...]

Így számos más, asszimilálódott társammal én is elkezdtem keresni gyökereimet, a zsidókérdés elfogadható és észszerű megoldását, és szembenézve a rút valósággal, újra felmértem helyemet a magyar társadalomban. [...] Elbátortalanodva bizonyos történelmi előzményektől és kortársi párhuzamoktól, aggodalomban, félelemben és rettegésben a náci invázió növekvő veszélye miatt, megfogalmaztam az antiszemita „cionizálásának” politikai vázlatát. Vagyis meg akartam közelíteni a zsidóüldöző jobboldaliakat a cionista eszmével, átalakítva szenvedélyes, zsidók iránti gyűlöletüket a zsidó nemzetség cionista céljainak támogatásával, mivel az valójában mindkét fél érdekeit szolgálta volna: a nemkívánatos, „felesleges” zsidókat és a befogadó nemzeteket. A cionisták területi megoldást javasoltak: a zsidó haza újbóli létrehozását, az ezt követő tömeges bevándorlás (*alija*) szükségképpen kielégíteni az antiszemita célkitűzést, a zsidók jelenlétének lecsökkentését a szétszóródás országaiban, ami esetleg néhány országban egy teljesen „zsidómentes” társadalomhoz is vezethetett volna. Így miért kell antagonistának lenni, amikor ugyanakkor protagonista is lehet az ember egy érdemes cél érdekében, és el lehet érni ugyanazt a célt? Miért kell kiszolgáltatni a zsidókat halálos ellenségeiknek, amikor el lehet érni ugyanazt a célt politikai eszközökkel és diplomáciai tevékenységgel, civilizált módon a háború után? Az úgynevezett zsidókérdés, amelyet a nácik és csatlósai az őrjöngésig fokoztak egész Európában, még a klasszikus Herzl-féle meghatározás szerint is, nemzetközi kérdés, amelyet csak nemzetközi fórumon lehet megoldani.

[...] Időközben értesültem egy Zsidó Munkaközösség⁷ létezéséről és tevékenységéről, amely röplapjaival, a *Sárga Könyvekkel* hasonló eszméket támogattak, kultiváltak és hoztak nyilvánosságra, amelyeket a parlament jobboldali tagjainak, magasrangú polgári hivatalnokoknak és másoknak, többé-kevésbé jelentős közösségi személyiségeknek megküldtek, természetesen a sajtótestület vezető tagjainak is. Legközelebbi, 1941 telén tett budapesti utazásom alkalmával csatlakoztam ehhez a csoporthoz, amelyet dr. Kálmán Imre ügyvéd és veje, dr. Szilágyi Dénes vezetett. Ez utóbbi szerkesztette a *Sárga Könyveket* és a *Nevelés nemzeti forradalomra* [című könyvet] is D. Sabbatai írói álneven.

5 Ez a bejegyzés az érthetőség kedvéért későbbi helyről lett beszúrva.

6 A kihagyott részben Berend arról ír, hogy felszólalt a kamenyec-podolszkiji deportálás, valamint az újdíeki vérengzés ellen, és cionista szellemben nevelte a zsidó fiatalokat.

7 A Zsidó Munkaközösséghez és az itt említett személyekhez, kiadványokhoz lásd: VESZPRÉMY László Bernát: Egy „holtig betári”. Szilágyi Dénes radikális cionista munkássága. *Múlt és Jövő*, 2018/2–3.

a cionizmus
felé fordultam

Berend Béla tábori rabbiként
(Veszprémy László Bernát
gyűjteménye)

Ennek az utóbbi könyvecskének megkülönböztetett előszót írt egy nem kisebb személyiség, mint a Betar Mozgalom halhatatlan alapítója és vezetője, Vlagyimir Ze'ev Zsabotyinszkij. Velük való második találkozásomkor a Munkaközösség elhatározta, hogy személyesen folytatja a levelezést és a kapcsolatot néhány kiemelkedő személyiséggel. Ezeket felosztották a Munkaközösség tagjai között. [...] Mivel én távol éltem Budapeستől, csak egy nevet kaptam, Bosnyák Zoltánét, aki ismert volt antiszemita könyveiről és cikkeiről. [...] ⁸

Következő utazásomkor Budapest fővárosba végrehajtottam másik megbízatásomat is, felvettem a kapcsolatot a jobboldali fajvédő Bosnyák Zoltánnal is, akit leányiskolai irodájában látogattam meg 1942 tavaszán. [...] Úgy tűnt, hogy fogékony az eszmére. Kapcsolatban maradtam vele [...] Fő szempontom az volt, hogy nincs szükség lázításra, hamis vádakra és ellenséges propagandára a zsidók ellen. Az a pusztán tény, hogy vannak cionista rabbik itt, tudósok és vezetők, akik nyíltan elismerik a zsidó etnikumot, a zsidó nemzeti törekvéseket és az esetleges zsidó államiságot, vagyis beismerik, hogy ők *corpus separatum* a magyarok nemzeti tömbjében, amely világméretű, nemzetközi megoldást igényel, amit csak nyugodt, békés légkörben lehet elérni a háború utáni időszakban: ez ki kell elégítse egyelőre a fajvédőket. [...]

Néhány nappal 1944. március 19., Magyarország nácik által történt elözönlése után [...] a [Sztójay-kormány lehetséges tanácsadójaként emlegették őt az újságok. Újra felvettem a levélbeli kapcsolatot, és átadtam neki különféle

⁸ Ugyan Szilágyi egy darabig vitatta, hogy Berend bármilyen küldetést kapott, erről Kálmán a rabbi népbírósági tárgyalásán mégis vallott.

terveket, amik a magyar fennhatóság és uralom visszaállítását célozták a zsidók fölött, enyhébb elbánást remélve a magyarok kezétől [...]⁹ Mint előzőekben említettem, Bosnyáknak különféle tervezeteket adtam át, de mindenekelőtt a MAZSIOSZ [Magyarországi Zsidók Országos Szövetsége] tervezetét, a magyarországi zsidók szövetségét, amelyet a magyar hatóságok létesítenének és szponzorálnának, a Gestapo által megbízott Zsidó Tanács ellentétéként. Más irányú elfoglaltsága – saját intézményének kialakítása és megszervezése – miatt csak késlelkedve válaszolt javaslataimra. Így három levelet írtam,¹⁰ alapján véve hasonló tartalommal, Endre Lászlónak, a legnagyobb zsidóüldözőnek, aki valaha is a magyar földet taposta, és akit éppen készültek kinevezni egy magas pozícióba, államtitkárnak a belügyminisztériumba. [...] A három levél, amelyek 1944. április 1-jén, április 12-én és május 1-jén keltek, terveket és javaslatokat tartalmazott cionista vonalon arra vonatkozóan, hogy a zsidók a háború után tömegesen kivándoroljanak Magyarországról egy zsidó államba, amit addigra megalapítanak. [...] [A javaslatokat] Endre nem fog[adta] el, még csak nem is válaszolt azokra. [...] Végül egy 1944. április 10-i keltezésű levelezőlapot kaptam Bosnyáktól, amely két nappal később érkezett meg, amelyben arról értesít, hogy tanulmányozzák a magyarok által szponzorált zsidó szövetség tervét, és ha sikerül, el is fogadják, akkor engem neveznének ki nemzeti intézőbizottságában a vidéki zsidóság képviselőjének. Szükségtelen mondanom, hogy türelmetlenül vártam a fejleményeket. Ez 1944. április 19-én és 22-én jött meg, amikor a minisztertanács elfogadta a tervet, és kiadta az 1520/1944. M. E. sz. rendeletet, amely létrehozta a Magyarországi Zsidók Szövetségét „a zsidók önkormányzatára és képviselőire”. [...]¹¹

A fogadtatás, amikor Budapestre érkeztem [...] 1944. május 17-én nyíltan ellenséges volt. [...] Igaz, hogy azzal az eltökélt szándékkal jöttem fel Budapestre, hogy kiforgatom hivatalból a Zsidó Tanácsot és cionista tisztviselőkkel helyettesítem őket a magyar kormányzat segítségével. De amikor Bosnyák tájékoztatott arról első budapesti hetem végén (május végén), hogy nem tudja megállítani a deportálásokat, hogy nincs hozzá hatalma, befolyása vagy összeköttetése, feladtam a cionista helyettesítési tervemet. [...] Sátoraljaújhelyen [...] feljelentett[ek] engem, feleségemet [...] hogy mi összeesküvést szövíünk rokonainknak a sátoraljaújhelyi gettóból való kiszabadítására hamis okmányok segítségével. Ennek következményeként külön-külön, de egy időben letartóztattak minket Budapesten, és Munkácsra vittek vattatásra. Engem pénteken, május 26-án fogtak el hivatalomban, a Tanács székhelyén, a Síp utca 12-ben, és így pillanatok alatt mindenki tudott róla. Ez volt a remélt alkalom az összeesküvők számára, hogy megtegyék lépéseiket. [...] [Stern Samu] feljelentett engem, a zsidó rabbi Eichmannnál, hogy sértem a német érdekeket, eleneztem a kiszolgáltatásokat és akadályokat gördítettem a sima együttműködés útjába. A Gestapo lefogott, vert és kínozott két napon át, június 1–2-án, és úgy tervezte, hogy Speciális Szállítmányt csinál belőlem, ami azonnali elgázosítást és elégetést jelentett. Szerencsére az elfogást végrehajtó Gestapo-emberek megengedték, hogy egyetlen [alkalommal] telefonáljak, mielőtt átvesznek a magyar csendőrök őrizetéből. Bosnyákot hívtam, aki beindította a mentési műveletek gépezetét. Ez eredményezte 1944. június 2-i kiszabadulásomat, vérző orral, fülekkel és néhány hiányzó foggal. [...]¹²

[...] ismerttem, hogyan kerültem összeköttetésbe Bosnyákkal a budapesti Kálmán–Szilágyi-csoporttal való társulásom folyamán, és ismerttem tervemet, hogy hogyan lehetne felhasználni az antiszemitákat Cion és a zsidó túlélés elősegítésére a bajok és szerencsétlenségek közepette. Igen, ő antiszemita volt, írt néhány könyvet és cikket, főleg más, őt megelőző magyar fajvédők nyomán. Ezeknek azonban nem volt sok sikere vagy hatása, kivéve, hogy a magyar zsidóüldözők köre tudomást szerzett róla és sajátjuknak ismerték el,

**feljelentettek
a német érdekek
megsértéséért**

9 Itt Berend munkaszolgálatos élményeit írja le, melyet kihagytam.

10 A levelekhez lásd: SCHMIDT: *I.m.* és MUNKÁCSI: *I.m.*

11 A kihagyott részben Berend leírja a deportálás szigetvári eseményeit, és felvázolja, hogyan alakulhatott ki róla az a – téves – kép, hogy a deportáló hatóságokat segítette.

12 A bekezdés több sorát az érthetőség kedvéért az emlékirat más részeiből szúrtam be.

és amikor eljött az ő idejük, [...] kinevez[ték] a belügyminisztériumba [...] hamarosan saját osztályt kapott, a Magyar Zsidókutató Intézetet, és így néhány kezdeti hét után Bosnyák a belügyminisztériumban csak vendégtisztviselő lett, mert megvolt egésznapos munkája az Intézetnél, ami nagyon messze volt a minisztérium épületétől. De természetesen fenntartotta bejárési lehetőségét és befolyását ott is. Ilyen módon lett nagyobb része a magyarok által szponzorált MAZSIOSZ-ban és Berend, Török és később Stöckler kinevezésében annak ügyintézői közé. Bosnyák új Zsidókutató Intézete leányvállalata lett és állítólag ellenőrzése alatt állt a német-náci anyaintézetnek, a Juden Forschung Institutnak [Institut zur Erforschung der Judenfrage] Frankfurt a. M.-ben, és volt egy összekötője ettől a német intézettől, név szerint Hauptsturmführer dr. Heinz Ballensiefen, akit elég gyakran láttak ott. Bosnyák intézete egy véresen antiszemita hetilapot adott ki *Harc* címmel. Ő kölcsönözte nevét mint főszerkesztő, de az újságot valójában más adta ki, Nagykálnai Levatic László. Ennek szerkesztősége és kiadóhivatala nem is abban az épületben volt, hanem az Aradi utca 8.-ban, míg a Zsidókutató Intézet a korábbi Union Club tágas helyiségeiben, a Vörösmarty tér 4.-ben helyezkedett el. [...] ¹³ Későbbi vádpont ellenem többek között egy interjú volt, amit 1944 nyarán adtam a tömeges áttérési hisztéria ellen. A kikeresztelkedési járvány veszélyesen megosztotta az üldözöttek táborát. [...] [a] háború után [...] természetesen mindkét személyzet minden tagját [...] kikérdezte a politikai rendőrség és ügyészség a Berend-ügyben is, de az eredmény negatív volt, senki nem tudta belekeverni Berendet sem az Intézet, sem a *Harc* ügyeibe. [...]

Bármikor, amikor elmentem meglátogatni [Bosnyákok], mindig találkoztam vele Intézetében. Sosem hívott meg dolgozószobájába, könyvtárába vagy tanácstermébe. Kis várakozás után mindig kijött az előcsarnokba, meghallgatta kéréseimet vagy érveimet és valamilyen közbenjárásért való folyamodásomat. Néhányszor teljesítette kéréseimet, máskor nem, talán mert nem tudta, vagy mert azok teljesítése hatáskörén kívül esett. Néha fogadott, máskor, elég gyakran, nem. De egészében – tekintetbe véve kényes helyzetét, és annak ellenére, hogy az anyaintézeti összekötő, dr. Ballensiefen szemmel kísérte – Bosnyák nem is egy alkalommal segítőkész volt a zsidó rabbival szemben, akit Dávid sárga csillaga díszített [...] néhány esetben közbenjárt az üldözöttek érdekében [...] megnyitott néhány ajtót előttem. [...] Bosnyák egyengette utamat, hogy fogadjanak néhány minisztériumi hivatalban, mint dr. Székely-Molnár Zsigmondnál és dr. Takács Albertnél, akik mindketten Endre részlegénél dolgoztak. [...] ¹⁴

Különféle munkaterveket adtam be, amelyeket egy mérnöki testület készített el, Bosnyáknak és közvetlenül a belügyminisztériumnak is, a zsidó munkaerő hazai felhasználására, Magyarország határán belül, a magyar gazdaság javára, magyar vezetés alatt, természetesen a deportálások megakadályozására. [...] Amikor a szokásos csatornák hatástalannak bizonyultak 300 olyan zsidó kiszabadítására, akiket Budapest utcáin tartóztattak le minden ok nélkül, [...] felhívtam Bosnyákokat, [...] ő viszont felhívta a belügyminisztériumot, és ezután elmentem a Budapest VII. kerületi rendőrségi barakkokba és Bosnyák ígéretével

felfegyverkezve meg tudtam győzni a rendőrkapitányt arról, hogy tévesen jártak el. Így ki tudtam szabadítani az őrizetbe vett 300 zsidót. [...] Ismét Bosnyák segítségével szabad mozgási engedélyt tudtam biztosítani minden zsidónak, aki zsinagógái istentiszteletre akart menni a Nagy Szent Napokon

[...] sőt még abban is segített, hogy engedélyt kapjak az 5705. évi *Luach* [...] kinyomtatására. [...] átadtam Székely-Molnárnak is és Ferenczy [Lászlónak] is az *Auschwitzi jegyzőkönyvet* is [...] ¹⁵

Két jelentős alkalom volt, amikor tanácsstagok küldöttségét vezettem Ferenczyhez, közbenjárását kérve. Mindkét alkalommal segítőkész volt és sikeresen közbenjárt. Igaz, hogy mindezen esemény [...] [akkor történt], ami-

13 A következő mondat az érthetőség kedvéért későbbi részből beszűrve.

14 A kihagyott részben Berend a sikertelen tárgyalásokat írja le a belügyminisztériumban a Zsidó Tanács és a kormány tisztviselői között.

15 A kihagyott rész a deportálások leállításáról szól.

» a deportálások megakadályozásának terve

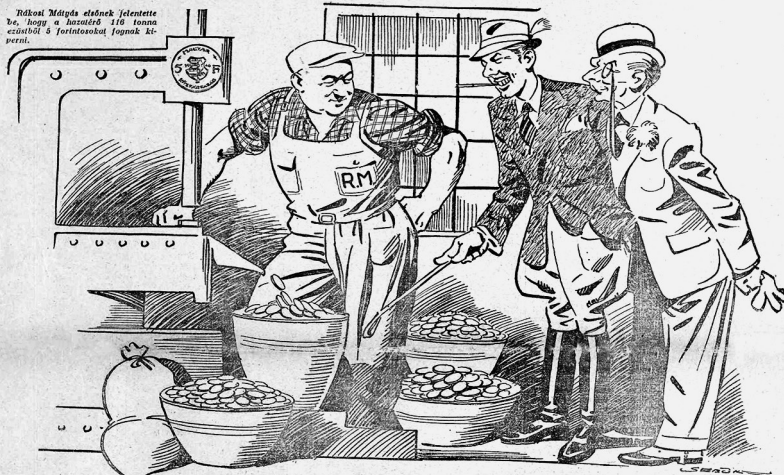
Pesti izé

Ára 70 fillér

FŐSZERKESZTŐ GÁL GYÖRGY

II. évf. 17. szám

Rökösi Máté és családunk jelentette be, hogy a hazatérő 110 fővesszélyes és fertőzőanyagot foglalkoztatnak.

KI-KI ÉRDEME SZERINT

Még él a méla Béla?

Ez itt Berend Béla főcímű, a 41. évfolyam 17. számában, azaz a 'NŐT' rovatában közölték, hogy felmentették.

NAGYZÁSI HÓBORT

A bolondok házába új beteg érkezik. Fejti fejével a pechess és kálvária még be a fővesszélyes asztaljába, ettől megáll és körüljár. A fővesszélyes megkérdezi: — Kibez van szerencséd? — A bolond válasz, kibezza magát és azt mondja: — Napoleon vagyok! Elvessz a betegsége. Alig múlt el egy óra, új beteg érkezik. Ő is azt állítja magáról, hogy Napoleon. — Kétféleképpen össze a másik Napoleonnal — adja ki az utasítást a fővesszélyes. Két hét múlva a fővesszélyes maga elé hozza az egyik betegét. — Nos? — kérdezi — kibez van szerencséd? — Napoleon vagyok — hangzik a határozott válasz. — Na — gondolja magában a fővesszélyes. — Itt nem sokat segíttél a kezelés. — Lásd a mátkát. Behozzák a másik betegét. — Kibez van szerencséd? — kérdezi tőle is a fővesszélyes. A beteg fehérelt fejjel, szemérmes pirulással felel: — Én József vagyok!...

A KÉMÉNYSEPRÓ MENYASSZONYA

— Most pedig jöjjön a véglegyesnek is!

Kommunista toposz – Berend Béla náci-ként való ábrázolása a szélsőbaloldali Pesti Izé hecclap 1947. április 17-ei címlapjának bal alsó sarkában

kor Ferenczy kétségbeesetten szeretett volna néhány jó pontot szerezni. [...] Amikor 1944. július 14-én, visszautasítva a kormányzó tilalmát, Eichmann elkezdte deportálni a sárvári és kistarcsai internálótáborok lakóit, mielőtt arról tudomást szereztünk, még ugyanazon a reggelen, egy háromtagú delegációt vezettem Ferenczyhez, kérve őt, hogy akadályozza meg ezt az új deportálást, ami a kormányzó akarata ellenére folyik. Hajlandó volt közbenjárni és azt leállítani. [...] 1944 augusztusában, amikor a náci diplomaták éppúgy, mint a Gestapo, rátámadt a magyar kormányra, hogy kezdje újra a deportálást és adja át a budapesti zsidókat a Gestapónak, [...] [Ferenczy] egy meglehetősen összetett, titkos tervvel állt elő a budapesti zsidók megmentése érdekében. [...] Ezt a tervet Ferenczy először nekem fedte fel, megesketve a legnagyobb titoktartásra. Kivihetőnek látszott, három ha-val. HA megbízhatunk Ferenczyben, HA ő megtartja szavát, és HA a csendőrök maradéka engedelmessé válik és teljesíti szigorú parancsát. Azt tanácsoltam neki, hogy mindezt fejtse ki a Végrehajtó Triumvirátusnak (Stern, Wilhelm, Pető), és természetesen nyerje el Horthy egyetértését és teljes támogatását. Mindkettőt megtette. A terve pedig a következő volt. Felhoz pár ezer csendőrt Budapestre, becsapva a náciakat, elhívti velük, hogy az összpontosított csapatok [...] készen állnak a nagy tervre [...] Még az első marhavagonban szállítandók névsorát is megmutatta, akiket Auschwitzba akartak szállítani, és a névsort a Tanács és a vezető tisztségviselők nevét tartalmazta, hogy a tömeget megfosszák vezetőiktől és ezáltal teljesen elvágják

őket a külső világtól [...] Mi a Végrehajtásban természetesen nagyon aggódtunk és féltünk Ferenczy miatt, hogy vajon igazán őszinte és megbízható-e, hogy tartja-e a szavát, vagy nem. [...] Időközben 1944. augusztus 23-án, pont két nappal a deportálás tervezett újrakezdése előtt, egy rendkívül váratlanul, erőszakos és döntő esemény következett be: Románia elhagyta a tengelyhatalmakat [...] Ez megkönnyítette Ferenczy részére, hogy megtartsa szavát, Horthynak, hogy határozott állást foglaljon minden további deportálással szemben [...] Bárhogy is volt, a fő dolog az volt, hogy a deportálás közvetlen veszélye elhárult fejünk felől. [...]

A náci kierőszakolták Horthy lemondását [...] Helyére hatalomba iktatták Szálasi Ferencet. [...] Stern, Pető és Wilhelm fedezékbe mentek, és bár én nagyon látható és tevékeny voltam az üldözöttek érdekében a nyilaskeresztes terror idején, én is tanácsosnak láttam, hogy Szálasi hatalomátvétele után elkerüljek minden találkozást Ferenczyvel. [...]

Mikor először bejelentették a zárt [körülfalazott] gettó tervét, kapcsolatba léptem néhány fiatal cionistával, köztük dr. D. Billitzerrel, és egy valóságos okiratgyárat állítottunk fel, hogy olyan sok zsidót „árjásítsunk”, amennyit csak lehet, és segítsük őket abban, hogy nemzsidókként élhessenek a gettón kívül. Ellátva magamat hamis okmányokkal és hamis személyi igazolvánnyal, felvettem Brunovszky Jenő tisztelendő, egy Nagyváradról „menekült” pap személyazonosságát. Azért választottam Nagyváradot, mert az oroszok már elfoglalták, és így nem lehetett történetemet ellenőrizni. Papként elmentem a Szent István Nyomdába, és okmánygyárunk részére ezer darab keresztlevél formulát vásároltam. Nyomdánk irodámmal szomszédos volt és az én védemem alatt dolgo-

zott. [...] [Dr.] Naggyal és dr. Benedekkel együttműködve minden egyes nap ki tudtam csempészni csoportokat, súlyosan sebesült betegeknek tüntetve fel őket, akiket kezelésre viszek a közeli kórházba. [...] Az orvosok láttak el piros tintával a „vér” helyett és hogy a kötés úgy nézzen ki, mintha bombázások alatt sérültekről

lenne szó. [...] Volt az ötödik kerületben egy nyilaskeresztes kapcsolatam, név szerint Sarlóssy József. [...] néhányszor felhasználtam ezt az üldözöttek érdekében. Néhány embert ki tudtam szabadítani azzal, hogy Sarlóssyt rábeszéltem, engedje őket át nekem. [...] Jelenttem neki több atrocitást és védelmet kértem a gettó részére [...] A dühöngő terror és öldöklés közepette, kétségbeesésemben [...] levelet küldtem az uralkodó Nyilaskeresztes Párt vezetőségének [...].¹⁶

A különböző kegyelemkérő körutakon és közbenjárásokon kívül istentiszteleteket tartottam a gettóban, a szolgálatokat a két nagyobb zsinagógában tartottuk. [...] én magam vezettem a szolgálatot és tartottam beszédet, élesen kritizálva a nyilaskeresztes terroruralmat és vigasztalva az üldözötteket. Amikor túlságosan veszélyessé vált a nehézágyúzás miatt egy nagy tömeg összehívása, egy kórust szerveztem, és magammal cipelve a Tóra Tekercset és a kórust, meglátogattam a zsúfolt pincéket, amelyek bombabiztos óvóhelyként szolgáltak a föld alatt. A gettó alagsorában a kórus Szombati Énekeket és szent himnuszokat énekelt és én bátorító, lelkesítő beszédeket tartottam, hirdetve a szabadulás közelgő napját. Az ünnep előestéjén, 5705. vasárnapon, 1944. december 10-én még a *Chanukkah*-ünnepséget is megtartottuk. [...]

Egyáltalán semmi mód nem volt arra, hogy Budapesten lakást lehessen kapni közvetlenül az ostrom után [...] a feleségem [talált] ideiglenes hajlékot, amíg az utazást lehetővé tették, és én elkísértem őt szülőotthonába, Sátoraljaújhelyre. [...] A mocskolódo állítások terjesztő[i] [...] feljelentettek az NKDV-nél mint fasiszta kollaborátort. [...] 1945. január 23. volt, egy csikorgó hideg nap a szigorú magyar télben. Először egy közeli gyűjtőpontra vittek, majd a következő napon egy Budapesttől délre 30 km-re fekvő helyre, ahol három hétig tartottak vizsgálati fogságban.

Háromszor kérdezett ki egy orosz tiszt. De természetesen ő nem beszélt sem magyarul, sem németül, és én egy szót sem értettem vagy beszéltem oroszul.

¹⁶ A levelet közli: SCHMIDT: *I.m.*

¹⁷ Ez és a következő sorok az érthetőség kedvéért máshonnan beszúrva.

» jelentkezmem kellett az Andrásy út 60-ban

Egy öreg tolmácsot hívtak [...] [aki] valahogyan jelezte neki, hogy kiterő és kerülő válaszokat adok, [mire] a tiszt elvesztette türelmét és idegeit, és megütött, azaz hatalmas ütést mért pisztolyagyával a fejemre, ami sérülést és nagy vérzést okozott. Egy sebészt hívtak, aki ellátott kötéssel. Valószínűleg sajnálta, amit tett, mert ezután, még ugyanazon a kihallgatáson, arról tájékoztatott, hogy nem érti az ügyet, és átadja a magyar hatóságoknak. [...] szabadon engedett azzal az utasítással, hogy jelentkeznem kell a magyar (kommunista) politikai rendőrségen az Andrássy út 60-ban a következő napon, és ne próbáljak elmenekülni, mert mindenütt megtalálnak. Úgy tettem, ahogy mondta, és ismét – csodálatosképp – a fogadó tiszt felvette a nevemet és elküldött, mondván, még nincs utasítás, hogy fogva tartson. Ő újból biztosított engem, hogy megtalálnak, ha szükség van rám. [...] Hazamentem Sátoraljaúj-helyre, ahol üdvözöltem újszülött kislányunkat, Évát, 1945. április 20-án. De pont egy héttel később két politikai detektív, akik Budapestről érkeztek, letartóztatott a baba bölcsője mellett a kórházban 1945. április 27-én. Három nappal később visszakísértek Budapestre, és a politikai rendőrség őrizetbe vett, ez alkalommal hosszabb időre.

Mint politikai foglyot, három hétig az oroszok tartottak fogva, és 714 napig a politikai rendőrség, amelyet a kommunista párt működtetett, és a népügyész hivatala [...]. Az első három hét, 1945. április 27-től május 18-ig volt börtönéletem legrosszabb tapasztalata. Túlzás nélkül mondhatom, hogy Dante pokla az alvilág Conrad Hilton luxusszállója volt ahhoz képest, ami engem és gyanúsított társaimra várt a politikai rendőrség pincéjében. [...] egy háromfős gumibotos csapat által történt többszöri megverésem – egész testemen, de leginkább meztelen talpamon – után rájöttem, hogy nincs rá esély, hogy azokkal a kínvallató csirkefogókkal civilizált módon tisztázzak dolgokat. Nem fogadtak el semmi érvet, tényt, bizonyítékot. És ezt meg is mondták. „Nem azért vagyunk itt, hogy tisztázd magad, azért vagyunk itt, hogy elítéljünk és felkészítsünk az akasztófára. Vallomást akarunk. És meg is fogjuk kapni tőled ilyen vagy olyan módon. Légy észnél, takarítsd meg magadnak a kint, írd alá ezeket. Ez az egyetlen módja, hogy kikerülj innen.” Felfogtam, hogy nincs más esélyem. Így mindent aláírtam a kipontozott vonalon, ahogy ők előkészítették azokat a „vallomásokat” számomra, beleértve olyan fantasztikus abszurdításokat, amik később javamra szolgáltak.

Ugyanis, amikor ügyem tárgyalásra került 1946 augusztusában, a főbb háborús bűnösök tárgyalását már megtartották, amelyen sokat visszautasítottak az én „vallomásaimból”, amiket a rendőrség brutalitással, kínzással és fenyegetéssel csikart ki belőlem. Említettem, hogy mindig egy háromfős csapat végezte a „kihallgatást”, a veréseket, a kínzást és a többi rendőrségi szertartásukat. Egyik alkalommal egy kommunista párti megbízott is volt velük, egy asszony, Szántóné (sohasem felejttem el a nevét). A verések közepette, amikor azt mondtam nekik, rendben van, aláírom, jelenlétemben tanácsot kértek tőle: „még mit vallassunk be vele?” És azt mondta nekik, hogy nekem „be kell vallanom”, hogy folyamatosan tanácsokat adtam Endrének, hogyan szorítsa a hurkot a zsidók nyaka körül, és hogy vegye el tőlük lakásukat és vagyonukat. Ezt is „bevallottam”, azt is, hogy kihasználtam a nőket: ez része volt a szabványos „vallomási” szertartásnak, valahányszor papi emberről volt szó. Miután mindent aláírtam, és bűnbánóan „bevallottam” minden „fasiszta bűnömet”, átvittek a népügyészség őrizetébe 1945. május 18-án.

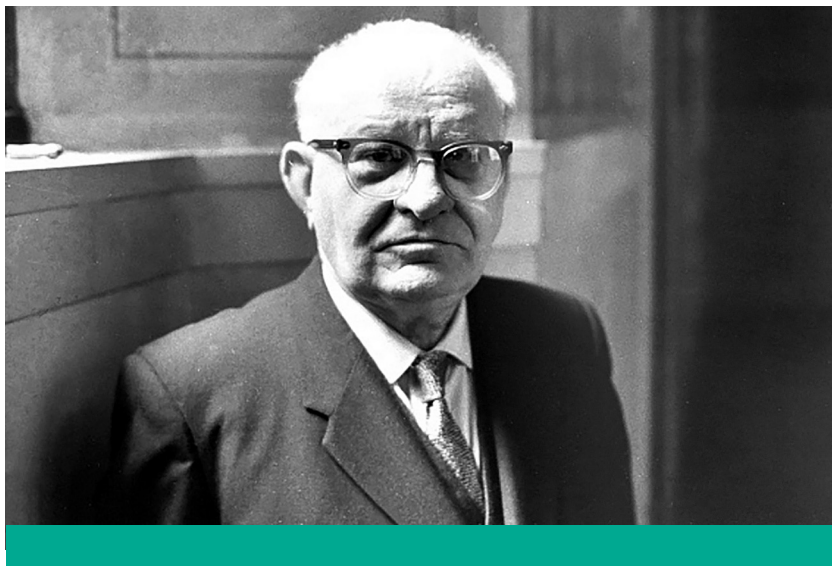
[...] A Markó utcai börtön cellái szintén kapacitásukon felül túl voltak zsúfolva. Egy cellában, amelyet rendszerint négy embernek szántak, 16-20 embert

Magyar Dreyfus-per – Berend Béla a népbíróság előtt (Veszprémy László Bernát gyűjteménye)

Exodus – Berend Béla
New York-i emigrációja idején
(Veszprémy László Bernát
gyűjteménye)

tartottak. Egyszerűen nem voltak megfelelő egészségügyi felszerelések, sem ágy, amin aludni lehetett, sem elég hely, hogy meg lehessen fordulni vagy kinyújtózni. Alig volt élelem. És mi, a „fasiszta kutyák” külön szigorú szabályok és utasítások szerint lettünk tartva. Nem volt [kellemes élmény].¹⁸

Ráadásul, zsidó és rabbi létemre nem volt túlságosan kellemes helyzet, hogy egybe vagyok zárva nációkkal, gyilkosokkal, terroristákkal, rablókkal és fosztogatókkal. Ezen felül zsidóságom még további hamis vádaskodásokra adott okot, ez alkalommal a börtöntársak között, hogy én a rendőrség és az ügyészség „besúgója” vagyok, „beépítettek közéjük”, hogy árulkodjak nekik, hogy figyeljek és jelentsem, bármit is hallok. Természetesen ez nem volt igaz. [...] az örök átszállítottak az „értelmiségi átmenő cellába”, ahol [...] hiányoztak az ablaküvegek és a civilizált élet legminimálisabb szükségletei. Itt találkoztam a régebbi hadseregpüspökkel, Zadavec Izván főtitelendő úrral, aki misét akart mondani, mielőtt tárgyalásra ment, és én együttműködtem vele és segítettem neki annyiban, hogy betakartam a kémlelőnyílást a vasajtón, eltakarva a látványt az őt elől, aki ellenőrizni jött. És amikor jött, elfoglaltam buta társalgással a börtön-szabályokról, csak hogy megakadályozzam, hogy [meglássa, hogy] a püspök misét celebrál. [...]¹⁹

[...] A párt utasítására 1946. július 4-én megfogalmazták a vádiratot [...] amely kínzással kikényszerített rendőrségi „vallomásokon” [...] alapult [...] visszavontam és semmisnek nyilvánítottam a rendőrség által tőlem 1945 májusában kikényszerített vallomásokat [...] az ügyész azzal fenyegetett, ha kintartok a visszavonás mellett, akkor nincs vád, és neki nem lesz más választása, mint engem további „vallatásra” visszaküldeni a rendőrségre. Ilyenformán bátor ragaszkodásom a „vallomások” visszavonásában nem volt kockázatmentes [...]. A népbírák [...] meghozták az ítéletet, amelyet már jóval az érvek és bizonyítékok benyújtása előtt megformáltak és eldöntöttek. [...] Csak nagyon ritkán, teljesen becsületes és igaz esetekben alkalmazták a „bűn hiányában” klauzulát, a Büntető Eljárások kódjának felmentő paragrafusát, ahogyan azt felidéztek és alkalmazták Berend esetében, 1947. április 11-én. [...]

[...] ²⁰ 1947-ben az USA-ba érve hamarosan megtanultam, hogy kellemetlen társat szereztem egy életre: a régi rágalmak, jelzők és vádaskodások elértek az Atlanti-óceán amerikai partjaira is. Egyik munkahelyemet a másik után vesztettem el a felelőtlen pletykák és rágalmazó híresztelések következtében. Így az USA bevándorlási hivatalának jóváhagyásával 1950-ben ismét megváltottattam a nevemet dr. Albert B. Beltonra, amelyet 1954. június 21-én [...] törvényesítettek. ■

18 Az eredetiben valószínűleg: *bed of roses*.

19 A kihagyott részben Zadavec Izván antiszemitizmusáról ír.

20 A bekezdés az érthetőség kedvéért áthelyezve.